

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340-056.26

Добренька Н.В.

Білоцерківський інститут економіки та управління
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА НЕЗАЛЕЖНЕ ЖИТТЯ ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У статті досліджується проблема реалізації прав особами з особливими потребами. Аналізується та співвідноситься стан законодавства із фактичною реалізацією прав особами з особливими потребами. З'ясовуються проблеми реалізації передбачених прав особами з особливими потребами та пропонуються шляхи їх вирішення. Визначено проблеми фактичної реалізації законодавства у сфері транспортного забезпечення осіб з інвалідністю. Встановлено відповідність фактичної реалізації Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

Ключові слова: особа, держава, право, законодавство України, особи з інвалідністю.

Постановка завдання. У багатьох країнах, в тому числі і в Україні, існує рух «незалежного життя». Концепція «самостійного (незалежного) життя», окрім визнання права людини з інвалідністю брати активну участь у соціальних, політичних та економічних процесах, стверджує її можливість самостійно приймати рішення, відповідати за свої вчинки та керувати життєвими ситуаціями, зводячи до мінімуму залежність від інших людей [1]. Отже, філософія «незалежного життя» орієнтує людину з інвалідністю ставити перед собою ті ж самі цілі і завдання, які ставлять інші суб'єкти суспільства. Розвиток руху «незалежного життя» розпочався з появи філософії, спрямованої на те, щоб люди мали автономію та вибір влаштовувати особисте життя так, як вони цього бажають. Протягом 30 останніх років люди з інвалідністю намагаються надати нового тлумачення поняттям «незалежний» та «незалежність». Така необхідність виникла як наслідок усвідомлення людьми того, що причини проблем інвалідності не в конкретних функціональних порушеннях, які позбавляють особу права вибору та контролю над власним життям, а у тому, як держава використовує ресурси, призначені для підтримки людей з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У Великій Британії простежується увага до залучення молоді з інвалідністю до процесу прийняття рішень на місцевому рівні надання послуг. Дослідження під назвою «VIPER» («Голос. Включення. Участь. Повноваження. Дослідження») – це трирічний дослідницький проект, під час якого 16 молодих людей з інвалідністю вчилися бути дослідниками питань залучення молоді з інвалідністю до процесу прийняття рішень на місцевому рівні надання послуг. Вони виявили, що молодь з інвалідністю повністю виключена з цього процесу, і тому виступили з рядом рекомендацій і пропозицій під назвою «Почуйте наш голос!» [6, с. 45].

Формулювання цілей статті полягає в аналізі реалізації прав людиною з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу.

На різних етапах процесу прийняття політичних рішень рівень участі громадських організацій осіб з інвалідністю може змінюватись. Існують чотири рівні участі – від найнижчого до найвищого ступеню залучення. Останнім часом в Україні активно впроваджується законодавча та політична спрямованість залучення осіб з інвалідністю до суспільного життя. Такий напрямок

ми можемо простежити в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Конвенції про права осіб з інвалідністю, Європейській соціальній хартії та в багатьох інших нормативних актах. Конвенція була прийнята в 2006 році і є першим юридично обов'язковим міжнародним документом ООН щодо інвалідності, який встановлює мінімальні стандарти, яких повинні дотримуватися уряди, щоб інваліди ефективно використовували свої громадянські, політичні, економічні і соціальні права. Конвенція прямо визнає інвалідність як питання прав людини. Хоча Конвенція не створює нових прав, вона конкретно забороняє дискримінацію інвалідів щодо доступу до всіх сфер життя, в тому числі до правосуддя, прав на освіту, медичне обслуговування і доступу до транспортування. Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів ООН дозволяє подавати скарги, які повинні бути представлені в КПП комітетом окремих осіб і містити факти, які підтверджують порушення державами-учасницями Протоколу. На жаль, у більшості сіл, селищ, міст, такі норми права не відображаються на доступності, реконструкції будинків, шкіл, органів державної влади, місцевого самоврядування та інших закладів суспільного користування [1]. Не дивлячись на такий стан законодавства, все-таки вбачаються проблеми втілення норм права особами з інвалідністю. Наприклад, в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зазначається, що жилі приміщення, займані особами з інвалідністю або сім'ями, у складі яких вони є, під'їзди, сходові площадки будинків, в яких мешкають особи з інвалідністю, мають бути обладнані спеціальними засобами і пристосуваннями відповідно до індивідуальної програми реабілітації, а також телефонним зв'язком. Обладнання зазначених жилих приміщень здійснюється органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, у розпорядженні яких знаходиться житловий фонд. Обладнання індивідуальних жилих будинків, в яких проживають особи з інвалідністю, здійснюється підприємствами, установами і організаціями, з вини яких настала інвалідність, а в інших випадках – відповідними органами місцевого самоврядування [4].

На перший погляд, все передбачено ідеально, але тут відразу виникає питання. Чи не варто при будівництві житлових будинків передбачити можливість обладнання будинку для використання осіб з інвалідністю?, - це можуть бути пандуси

різних моделей, які можуть використовуватися не тільки особами з інвалідністю, але й жінками з маленькими дітками, особами похилого віку, які не в змозі користуватися сходами. Адже, таке передбачення, в першу чергу економить бюджет місцевого самоврядування, час оформлення документації на переобладнання будинку у випадку проживання в ньому особи з інвалідністю. Як показує практика, органи місцевого самоврядування не завжди переймаються такими проблемами, оскільки існує безліч і інших нагальних проблем. Отже, особи з інвалідністю в більшості випадків залишаються поза суспільством, поза можливістю використати право на відпочинок, на прогулянку, на навчання, роботу, вільне пересування та багато інших прав.

Ми нечасто можемо побачити людину з інвалідністю на державній посаді. І це не тому, що немає гідних, а, мабуть, тому, що більша частина суспільства та політика держави спрямовані тільки на лозунгування гасла про залучення осіб з інвалідністю у суспільне життя країни. Насправді засмучує те, що в країні такі норми права є мертвими, не втілюються у життя, в першу чергу в державних органах.

Підтвердженням є відсутність архітектурної доступності до державних органів, зокрема, до органу соціального захисту населення. Як правило, органи місцевого самоврядування, органу соціального захисту населення знаходяться в приміщеннях, побудованих в радянський час, які не містять ні пандусів, ні ліфтів. Такий стан порушує право людини на вільне пересування, на участь у житті країни. Досить болючим є питання реалізації права на звернення громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян». Відповідно до вказаного закону громадянин України має право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування з питаннями та пропозиціями у будь-якій сфері суспільного життя. Але тут знову частково обмежується право через неможливість потрапити до органів. Таке право можна реалізувати тільки подаючи електронну заяву, пропозицію. На нашу думку, в першу чергу варто передбачити безбар'єрний доступ саме в органах державної влади.

Отже, потреба потрапляння осіб з інвалідністю до органів державної влади змушує 100 разів обміркувати, чи варто звертатися до державної влади, чи можливо і ні. Таке звернення може потребувати сторонньої допомоги, яка не завжди є поряд, відповідних коштів. Тож, в першу чергу для реалізації права на участь у житті держави особи

з інвалідністю варто реалізувати право на вільне життя, яке не може бути повноцінним, мешкаючи тільки у стінах власної квартири.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» передбачає, що транспортні засоби загального користування, які виготовляються в Україні або ввозяться на митну територію України, мають бути пристосовані для користування особами з інвалідністю з вадами зору, слуху та з ураженнями опорно-рухового апарату, а також передбачати можливість встановлення зовнішніх звукових інформаторів номера і кінцевих зупинок маршруту, текстових та звукових систем у салоні. Транспортне обслуговування осіб з інвалідністю здійснюється на пільгових умовах [4].

Особи з інвалідністю I та II групи, діти з інвалідністю та особи, які супроводжують осіб з інвалідністю I групи або дітей з інвалідністю (не більше однієї особи, яка супроводжує особу з інвалідністю I групи або дитину з інвалідністю), мають право на безоплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім таксі) за наявності посвідчення чи довідки, зазначених у Законі, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається на безоплатній основі [4].

Особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та особи, які супроводжують осіб з інвалідністю першої групи або дітей з інвалідністю (не більше однієї особи, яка супроводжує особу з інвалідністю або дитину з інвалідністю), мають право на 50-відсоткову знижку вартості проїзду на внутрішніх лініях (маршрутах) повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту в період з 1 жовтня по 15 травня [4].

Пільгове перевезення осіб з інвалідністю здійснюють усі підприємства транспорту незалежно від форми власності та підпорядкування відповідно до Закону України «Про транспорт».

Дані норми права цілком забезпечують можливість особою з інвалідністю реалізувати своє право на пересування, але і тут виявляються перепони. Спеціалізований транспорт потребує корегування з боку водія, а саме: під'їзд до бордюрів, відкидання пандусів, нахил транспорту, що дозволяє безперешкодне потрапляння на нього особою з проблемами опорно-рухового апарату, осіб похилого віку, жінок з дитячими колясками. Не завжди працівники обслуговуючої сфери виконують свої прямі обов'язки з приводу надання послуг. Як правило, водії ігнорують виконання таких обов'язків, вважаючи, що це не їх обов'язок, а право. Про-

блема полягає у відсутності інформування начальників, водіїв тролейбусних управлінь, маршрутних таксі. Вирішення даної проблеми лягає на органи місцевого управління.

Відсутність реакції державних органів на вирішення вищевказаної проблеми пояснити відсутністю звернень громадян з ініціативою про надання якісних послуг. У свою чергу, відсутність ініціативи з боку осіб з інвалідністю пояснюється неможливістю виходу з власних квартир та реалізації права на звернення. Така ситуація ставить певну категорію громадян в замкнуте коло. Втрачається віра в справедливість як принцип держави та реалізацію права рівності всіх.

Нагальною потребою у сфері забезпечення прав особам з інвалідністю є поінформованість їх щодо власних прав, оскільки більшість громадян з інвалідністю не знають власних прав та можливості їх реалізації, перебуваючи в певному психологічному стані.

Доступ до інформації є основою всіх наступних кроків на шляху залучення громадських організацій осіб з інвалідністю до процесу прийняття політичних рішень. Це відносно низький рівень залучення, який зазвичай полягає лише в отриманні інформації від органів влади та не потребує і не передбачає втручання або залучення громадських організацій осіб з інвалідністю безпосередньо до процесу прийняття рішень. Інформація актуальна на всіх його етапах.

Досвід Великої Британії з питань інвалідності – урядовий відділ, який відповідає за координацію стратегії уряду з питань інвалідності у всіх міністерствах Англії, – замовив проведення аналітичного дослідження для розробки стратегії своєї роботи у сфері інвалідності під назвою «Розкриття потенціалу». Результати цього дослідження показали, що люди відчують інвалідність в різні моменти свого життя і це не повинно впливати на ставлення суспільства до них; що інвалідність може виникнути в результаті таких факторів, як бідність, безробіття, харчування, стиль життя та інших [6, с. 88].

У Великої Британії іноді використовується термін «спільне виробництво» замість терміну «інклюзивний метод прийняття рішень». «Спільне виробництво» означає: працювати спільно з людьми з інвалідністю як партнерами на стратегічному рівні. Це також обов'язок залучати їх до процесу формування політики чи впровадження проекту упродовж усього періоду. Такий рівень залучення може мати важливий позитивний вплив на ефективність результатів. Переваги

«спільного виробництва»: доступ до безпосереднього досвіду людей з інвалідністю; публічна демонстрація цінності позиції клієнта; створення довірливих відносин через спільну працю з метою прийняття рішень щодо складних проблем; розробка ефективних рішень [6, с. 88].

В Україні проблема залучення осіб з інвалідністю полягає у тому, що політика держави, законодавства спрямована саме на людей з інвалідністю, що відокремлює на підсвідомості таку категорію громадян від суспільства. Ми мимоволі починаємо допомагати, а не сприймати осіб з інвалідністю як частину суспільства в цілому, а не окремо. Підтвердження тому – реакція на реалізацію особою з інвалідністю будь якого права, наприклад, права на навчання, права на працевлаштування і так далі.

Висновки. Багато будинків, споруд (у тому числі місць загального користування), транспорт, інформація є недоступними для осіб з інвалідністю. Люди з інвалідністю, які мають професійну підготовку та відповідний досвід роботи, повинні активно залучатися до розробки та вдосконалення стандартів доступності та впровадження концепції універсального дизайну. Ліквідація фізичних бар'єрів допоможе створити інклюзивне суспільство. Види інформації та методи комунікації повинні бути доступними і розробленими з використанням технологій, які враховують різні нозологічні групи інвалідності. Нинішній стан інформації та комунікації ще не відповідає цим вимогам.

Потреби значної частини людей з інвалідністю не задовольняються, що не дозволяє їм повноцінно брати участь у житті суспільства. Відсутність належного консультування та включення в суспільне життя. Чимало людей з інвалідністю не бере участі в процесах прийняття рішень з питань, що безпосередньо стосуються їхнього життя. Відсутність об'єктивних даних і досвіду. Нестача достовірних даних про проблеми інвалідності і досвіду здійснення ефективних програм перешкоджає розумінню проблем інвалідності і визначенню практичних дій щодо їх подолання.

В Україні ще використовується термін «ментальна бар'єрність». Упередженість та стереотипні підходи часто призводять до того, що особи з інвалідністю не мають повноважень і не беруть участі у прийнятті рішень. Вони є лише «пацієнтами» чи «користувачами послуг», а не активними учасниками власного життя. Ці бар'єри можна здолати, надавши відповідних повноважень і посиливши участь організацій, які лобіюють інтереси людей з інвалідністю, у процесах прийняття рішень на місцевому та національному рівнях, а також шляхом підвищення професійного рівня та ділової спроможності самих організацій. Особи, відповідальні за формування політики, та представники засобів масової інформації повинні відігравати провідну роль у тому, щоб кинути виклик негативному ставленню суспільства до людей з інвалідністю та ліквідувати зазначені бар'єри.

Список літератури:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
2. Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю // Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g72.
3. Європейська соціальна хартія // Хартію ратифіковано із заявами Законом № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 21, ст. 252
5. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. / За заг. ред. Л.Ю. Байда. Київ, 2012. 216 с.; 38.
6. Флетчер А. Сухініна І.М. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Київ: Ленвіт: 2015. 102 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА НА НЕЗАВИСИМУЮ ЖИЗНЬ ЛЮДЬМИ С ОГРАНИЧЕНИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В статье исследуется проблема реализации прав лицами с особыми потребностями. Анализируется и соотносится состояние законодательства с фактической реализацией прав лиц с особыми потребностями. Выявляются проблемы реализации предусмотренных прав лицами с особыми потребностями и предлагаются пути их решения. Определены проблемы фактической реализации законо-

детельства в сфере транспортного обеспечения лиц с инвалидностью. Установлено соответствия фактической реализации Закона Украины «Об основах социальной защиты инвалидов в Украине».

Ключевые слова: *лицо, государство, право, законодательство Украины, лица с инвалидностью.*

REALIZATION OF THE RIGHT TO INDEPENDENT LIFE PERSON WITH DISABILITIES

The article deals with the problem of the rights by persons with disabilities. The state law is analyzed and correlated with the actual implementation of the rights of persons with disabilities. The problems are analyzed and solutions are suggested for the persons with special needs. The problems of the actual implementation of legislation in the field of transport of persons with disabilities are determined. Establishing the compliance of the actual implementation of the Law of Ukraine “On the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine”.

Key words: *person, state, law, legislation of Ukraine, persons with disabilities.*